

УДК 343.98

О.О. БРИГІНЕЦЬ, д-р. юрид. наук, доцент, професор кафедри фінансового права
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

СУТНІСТЬ КОМЕРЦІЙНОЇ АБО БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ

Ключові слова: методика розслідування, комерційна таємниця, банківська таємниця.

Проаналізовано питання сутності комерційної або банківської таємниці як об'єкта злочинних посягань. Визначено особливості вітчизняного законодавчого забезпечення методики розслідування злочинних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю. Стаття підготовлена із застосуванням чинних актів, дотичних до цієї проблеми.

Вступ. Важливою функцією держави є забезпечення економічної та інформаційної безпеки, а також захист інститутів комерційної та банківської таємниці як одного з напрямів кримінально-правової охорони економічної системи України. Через високу прибутковість комерційна і банківська таємниця привертають до себе підвищену увагу злочинного світу, який має на меті вивідати секрети виробництва для заощадження свого часу і грошей на пошуки нових ідей і технічних інновацій.

З переходом України до ринкової економіки утворюються нові економічні відносини, інститути і явища. З'являється нагальна потреба врегулювання цих відносин, оскільки недосконале законодавство спричиняє деструкцію діяльності будь-якої економічної ланки, порушення інтересів громадян, підприємців, виробників, держави, недобросовісну конкуренцію тощо. І тут з'являються життєво важливі для суб'єктів господарювання інститути — комерційна і банківська таємниця. Тривалий час ставлення держави до таких видів таємниці було негативним і ґрунтувалося на уявленні про них як про інструмент приховування частини прибутку від оподаткування.

Метою статті є визначення сутності комерційної або банківської таємниці як об'єкта злочинних посягань.

Результати дослідження. Сьогодні існує проблема недостатньої правової захищеності інститутів комерційної та банківської таємниці, що загрожує як підприємствам, установам, банкам, так й економічній та інформаційній безпеці держави. Необхідною передумовою ефективного правового захисту комерційної та банківської таємниці від протиправних посягань є виявлення й усунення юридичних недоліків, а також упровадження відповідних нормативно-правових актів.

Варто зазначити, що для стабільного та ефективного функціонування банківської системи держава створює умови та надає гарантії здійснення банківської діяльності. Однією з таких гарантій і є банківська таємниця. Законодавством передбачено право банків на збереження таємниці операцій, рахунків та вкладів своїх клієнтів та

кореспондентів і визначено умови, за яких інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, може бути розкрита банками [1, 2].

Банківською таємницею відповідно до ч. 1 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» є інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам під час надання послуг банком [1].

Банківською таємницею, зокрема, є: відомості про банківські рахунки клієнтів, у т. ч. кореспондентські рахунки банків у НБУ; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи — клієнта, її керівників, напрями діяльності; відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-який проект, винаходи, зразки продукції та інша комерційна інформація; інформація щодо звітності в окремому банку, за винятком тієї, що підлягає оприлюдненню; коди, що використовуються банками для захисту інформації. Інформація про банки чи клієнтів, яку збирають під час проведення банківського нагляду, також становить банківську таємницю.

Виходячи з положень Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3], фінансова звітність суб'єктів господарювання не може бути визнана комерційною таємницею, крім особливих випадків, передбачених чинним законодавством. А в Законі України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» [4] закріплено положення про те, що регламент сертифікованого складу не може становити комерційної таємниці.

Основні обмеження на застосування режиму комерційної таємниці встановлені постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [5]. Відповідно до її положень, комерційну таємницю не становитимуть: 1) установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою діяльністю та її окремими видами; 2) інформація за всіма встановленими формами державної звітності; 3) дані, необхідні для перевірки обчислення і спла-

ти податків та інших обов'язкових платежів; 4) відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; 5) документи про сплату податків і обов'язкових платежів; 6) інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; 7) документи про платоспроможність; 8) відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; 9) відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Проте відзначимо, що навіть на сьогоднішній день норми згаданої постанови Кабінету Міністрів України не повною мірою відповідають вимогам ст. 505 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) [2], оскільки відомості, які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці, повинні визначатися не підзаконним нормативно-правовим актом, а законом, який ще не ухвалено. Відповідно до ст. 505 ЦК України комерційна таємниця — це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до неї.

Подібне тлумачення знаходимо також у ст. 36 Господарського кодексу України (далі ГК України) [6], відповідно до положень якої відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей,

що становлять комерційну таємницю, спосіб їхнього захисту суб'єкт господарювання визначає самостійно, відповідно до законодавства.

Отже, ЦК України закріплює досить широке коло видів інформації, яка може бути об'єктом комерційної таємниці. Це найрізноманітніша за своїм характером інформація, яка відповідає сукупності ознак, визначених у ч. 1 ст. 505 ЦК України [7, с. 460—462]. Комерційна таємниця — це інформація, яка є корисною і не є загальновідомою суспільству. Вона має дійсну або комерційну цінність, з якої можна мати прибуток і стосовно якої володілець вживає заходів щодо її захисту в усіх сферах життя і діяльності [8, с. 823].

Необхідно наголосити, що у чинному законодавстві України відсутній перелік конкретних відомостей, які можуть бути визнані комерційною таємницею суб'єкта господарської діяльності. Варто зауважити, що класифікація відомостей, які складають комерційну таємницю, багато в чому залежить від профілю і спрямування наукової, виробничої, зовнішньоекономічної, управлінсько-організаційної й іншої діяльності відділів, цехів, лабораторій тощо суб'єкта господарювання, уміння оцінити результати цих видів діяльності. Проблема виділення таких відомостей і розподілення їх за ступенем конфіденційності є надзвичайно складною і потребує аналізу великого обсягу різного роду інформації про спрямування і вид діяльності підприємства, його структуру, партнерів, а також конкурентів. У зв'язку з цим від об'єктивного, чіткого і своєчасного визначення предмета захисту залежить збереженість важливої для підприємства економічної інформації [9, с. 20].

Встановлювати режим комерційної таємниці щодо певної інформації може лише її власник (співвласники за згодою між собою) або уповноважена ним особа. Умовою відповідальності за незаконні дії щодо комерційної таємниці є усвідомлення того, що відповідна інформація є саме комерційною таємницею [10, с. 126].

Отже, перелік відомостей, які становлять комерційну таємницю, визначає керівник підприємства (юридичної особи). Проте обсяг цих відомостей, як зазначено вище, не може встановлюватися довільно.

У законодавстві існує також поняття банківської таємниці — наявна у банку інформація щодо діяльності та фінансового стану клі-

єнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам під час надання послуг і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, а також інформація про клієнтів банку, яку збирають під час проведення банківського нагляду. Хоча законом встановлено досить жорсткі вимоги щодо охорони відомостей, які є банківською таємницею, для банку відповідна інформація є не інформацією про свою власну діяльність, а інформацією про сторонніх осіб. Тому поняття банківської таємниці не можна ототожнювати з поняттям комерційної таємниці. Банківська таємниця підлягає кримінально-правовій охороні за ст. 231 Кримінального кодексу України (далі КК України) лише у тому випадку, коли відповідні відомості одночасно є комерційною таємницею клієнта банку [11].

Також необхідно зазначити, що ст. 231 КК України встановлено відповідальність за умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, які становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності. Ст. 232 КК України встановлена кримінальна відповідальність за умисне розголошення комерційної таємниці або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо такі дії вчинені з корисливих чи інших особистих мотивів і завдали істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності [11]. У разі відсутності істотної шкоди за такі дії передбачена адміністративна відповідальність відповідно до ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [12].

На практиці одним із дієвих засобів захисту комерційної таємниці є ухвалення суб'єктом господарювання положення про комерційну таємницю, інструкції щодо нерозголошення та переліків відомостей, що становлять комерційну таємницю. У такому разі працівники повинні бути письмово попереджені про відповідальність за її розголошення, засвідчити підписом факт ознайомлення із положенням про комерційну таємницю та переліком відомостей, що становлять комерційну таємницю, відповідальністю за порушення комерційної

таємниці. Цими документами має бути унормовано обіг інформації, використання, заборони чи обмеження. Додатково необхідно унормувати відповідні положення у трудових договорах та посадових інструкціях персоналу. В окремих випадках, залежно від виду діяльності суб'єкта господарювання, доцільно внести відповідні виправлення до статуту.

Важливим є питання розмежування понять «банківська» та «комерційна» таємниця та відмежування їх від суміжних понять. У ст. 60 Закону України «Про банки та банківську діяльність» законодавець визначає зміст відомостей, що становлять банківську таємницю: «інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відома банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам під час надання послуг банку».

Розглядаючи категорію «банківська таємниця», варто зазначити, що складовим її елементом є інформація. ЦК України відносить до банківської таємниці взагалі відомості про клієнта, тим самим ширше визначає зміст інформації про клієнта, що становить банківську таємницю, ніж ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1]. Водночас ЦК України залишає поза банківською таємницею інформацію про клієнтів іншого банку, зазначену у документах, угодах та операціях клієнта [2].

Необхідно вказати, що категорія «банківська таємниця» є комплексним правовим явищем, основу якого обумовлюють такі елементи: 1) інформація щодо клієнта, яка стала відомою банку у процесі його обслуговування; 2) інформація певного змісту, який визначається законом; 3) один із видів правового режиму інформації з обмеженим доступом.

Зі здобуттям Україною незалежності та переходом до ринкових відносин сформувався окремий інститут — комерційна таємниця, який закріплено у ст. 505 ЦК України, про що йшла мова раніше.

Ст. 155 ГК України також частково визначає особливості комерційної таємниці, яка включає до останніх об'єкти прав інтелектуальної власності. При цьому ст. 162 ГК України визначає повноваження суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці. Зокрема, «суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації треті-

ми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності» [6].

З огляду на викладені положення варто навести ознаки комерційної таємниці: 1) секретність інформації, яка є комерційною таємницею, полягає в тому, що вона є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить; 2) інформація, яка визнається комерційною таємницею, має комерційну цінність, тобто певну цінову визначеність (вартість); 3) комерційна таємниця — склад і обсяг відомостей, що визначені суб'єктом господарювання або уповноваженим на це органом; 4) для визначення складу й обсягу комерційної таємниці треба враховувати постанову Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 09.08.1993 № 611; 5) володілець інформації повинен вживати належних заходів до охорони інформації, яка є комерційною таємницею; 6) строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності факторів, коли така інформація: має комерційну цінність, невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до її схоронності.

Висновки. Повертаючись до питання співвідношення понять «банківська» та «комерційна» таємниця, треба зазначити, що аналіз чинного законодавства дає можливість виділити їхні принципові відмінності:

1) банківська таємниця належить до категорії таємної інформації в силу своєї назви. Комерційна ж таємниця, виходячи зі змісту Закону України «Про інформацію», належить до конфіденційної [13];

2) на відміну від комерційної таємниці, зміст та обсяг якої визначають фізичні чи юридичні особи на власний розсуд, перелік відомостей, що є банківською таємницею, визначені виключно законом. Поширення відомостей, що становлять комерційну таємницю, здійснюється за бажанням фізичних та юридичних осіб, у володінні, розпорядженні або користуванні яких вона перебуває. Власник комерційної таємниці самостійно визначає

порядок доступу до неї, у той же час правовий режим та зобов'язання щодо збереження банківської таємниці чітко визначені законом;

3) банківську таємницю становлять чужі відомості, тобто відомості про клієнтів та кореспондентів банку, і тому банк не має права на свій розсуд розпоряджатися зазначеними відомостями без наданої на те згоди. Водночас відомості, що становлять комерційну таємницю, можуть перебувати у власності банку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5. Ст. 30.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365.
4. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва: Закон України від 23.12.2004 № 2286-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 136.
5. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 № 611. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/611-93-p> (дата звернення 30.07.2017).
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. За ред. В.М. Коссака. Київ, 2004. 976 с.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. За відп. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. Київ, 2005. Т. 1. 832 с.
9. Никифоров Г.К., Азнакаев Г.Н. Защита коммерческой тайны. Киев, 1994. 88 с.
10. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України. За ред. О.П. Коцюби. Київ, 2004. 720 с.
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
13. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

REFERENCES

1. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 No. 2121-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. No. 5. St. 30 [in Ukrainian].
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. No. 40. St. 356 [in Ukrainian].
3. Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 No. 996-XIV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1999. No. 40. St. 365 [in Ukrainian].

4. Pro sertyfikovani tovarni sklady ta prosti i podviini skladski svidotstva: Zakon Ukrainy vid 23.12.2004 No. 2286-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2005. No. 6. St. 136 [in Ukrainian].
5. Pro pereelik vidomostei, shcho ne stanovliat komertsiinoi taiemnytsi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.08.1993 No. 611. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/611-93-p> [in Ukrainian].
6. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. No. 18. St. 144 [in Ukrainian].
7. Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy. Za red. V.M. Kossaka. Kyiv, 2004 [in Ukrainian].
8. Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: U 2 t. Za vidpovid. red. O.V. Dzery (ker. avt. kol.), N.S. Kuznietsovoi, V.V. Lutsia. Kyiv, 2005. T. 1. [in Ukrainian].
9. Nikiforov G.K., Aznakaev G.N. Zashchita kommercheskoy tayny. Kiev, 1994 [in Russian].
10. Naukovo-praktychnyi komentar do Hospodarskoho kodeksu Ukrainy. Za red. O.P. Kotsiuby. Kyiv, 2004 [in Ukrainian].
11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. No. 25. St. 131 [in Ukrainian].
12. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 No. 8073-X. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*. 1984. No. 51. St. 1122 [in Ukrainian].
13. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 No. 2657-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. No. 48. St. 650 [in Ukrainian].

Надійшла 19.09.2017

А.А. Бригинец

Университет государственной фискальной службы Украины, г. Ирпень

СУЩНОСТЬ КОММЕРЧЕСКОЙ ИЛИ БАНКОВСКОЙ ТАЙНЫ КАК ОБЪЕКТА ПРЕСТУПНЫХ ПОСЯГАТЕЛЬСТВ

Проанализированы вопросы сущности коммерческой или банковской тайны как объекта преступных посягательств. Определены особенности отечественного законодательного обеспечения методики расследования преступных действий со сведениями, которые составляют коммерческую или банковскую тайну. Статья подготовлена с применением действующих актов, касающихся данной проблемы.

Ключевые слова: методика расследования, коммерческая тайна, банковская тайна.

О.О. Bryhinets

University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

THE ESSENCE OF COMMERCIAL OR BANK SECRETS AS OBJECTS OF CRIMINAL ENCOURAGES

The article determines the peculiarities of the essence a commercial or banking secret as an object of criminal encroachment. The features of legal regulation of the methodology of investigation of criminal actions with the information, which constitute commercial or banking secrets is defined in Article too. Article prepared with the use of existing instruments related to this issue.

Keywords: methods of investigation, commercial secret, bank secret.